

Наталія Мельниченко

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8482-9339>
Researcher ID: N-5664-2016
n.o.melnychenko@knute.edu.ua

DOI: 10.33498/Юшп-2024-01-079

УДК 341.3

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Анотація. Питання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту тривалий час у доктрині міжнародного права України розглядалось крізь призму гіркого досвіду руйнувань у Югославії у 1990-х роках, Афганістані й Іраку у 2000-х роках, Сирії та інших країнах. Однак, починаючи з весни 2014 р., ми почали отримувати власні приклади наслідків збройного конфлікту, який розпочався анексією Криму та взяттям під контроль окремих районів Донецької та Луганської областей. Значна частина наукових праць, що торкаються захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту, зазвичай містить загальний аналіз міжнародних і національних нормативно-правових актів із цієї сфери. Попри те, відчувається недостатнє приділення уваги прикладним аспектам і питанню міжнародної відповідальності за вчинення таких правопорушень.

Метою статті є визначення базових норм міжнародного гуманітарного права, що застосовуються під час захисту різних видів культурних цінностей у збройному конфлікті Росії проти України, а також норм, що визначають ступінь відповідальності за правопорушення у цій сфері.

Встановлено, що, перш за все, захист культурних цінностей під час збройного конфлікту регулюється нормами саме міжнародного права, а норми національного законодавства конкретизують певні положення. Ключовим документом є Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 р., яка закріплює захист культурних цінностей у двох класичних аспектах: позитивний захист, що покладає на державу зобов'язання готуватися до захисту культурних цінностей ще у мирний час, готуючи їх до потенційних наслідків збройного конфлікту, а також негативний захист – повага до культурних об'єктів – заборона використання культурних цінностей із військовою метою та заборона атак на такі об'єкти.

У збройному конфлікті Росії проти України можна визначити, що є два основних напрями забезпечення збереження цілісності культурних цінностей: вжиття відповідних заходів на тих територіях, де відбуваються активні бойові дії, а також захист культурних цінностей, що перебувають на окупованих територіях і повернення неправомірно вивезених цінностей із цих територій.

Ключові слова: захист культурних цінностей; збройний конфлікт; загальний захист; спеціальний захист; міжнародне гуманітарне право.

Питання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту тривалий час у доктрині міжнародного права України розглядалось крізь призму гіркого досвіду руйнувань у Югославії у 1990-х роках, Афганістані

© Наталія Мельниченко, 2024

й Іраку у 2000-х роках, Сирії та в інших країнах. Однак, починаючи з весни 2014 р., ми почали отримувати власні приклади наслідків збройного конфлікту, який розпочався анексією Криму та взяттям під контроль окремих районів Донецької та Луганської областей. Значна частина наукових праць, що торкаються захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту, зазвичай містить загальний аналіз міжнародних і національних нормативно-правових актів із цієї сфери. Попри те, відчувається недостатнє приділення уваги прикладним аспектам і питанню міжнародної відповідальності за вчинення таких правопорушень.

Метою дослідження є визначення базових норм міжнародного гуманітарного права, що застосовуються під час захисту різних видів культурних цінностей у збройному конфлікті Росії проти України, а також норм, що визначають ступінь відповідальності за правопорушення у цій сфері.

Свідченням історичного становлення нашої держави та Українського народу є культурні цінності, які також є частиною світової культурної спадщини. Такі речі й об'єкти держави намагаються вберегти та захистити від пошкодження чи знищення в мирний час, а у воєнний час культурним цінностям приділяється ще більше уваги через підвищену небезпеку їх втратити. Культурні цінності України залежно від їх виду перебувають у музеях, виставкових центрах, галереях, бібліотеках, архівах по всій території України, зокрема і на тимчасово окупованих територіях України, територіях, де проходять активні бойові дії, через що час від часу зазнають значних пошкоджень або знищуються через неправомірне застосування засобів ведення війни. Напади на культурні цінності – це напади на нашу ідентичність, нашу пам'ять, наше майбутнє і нашу гідність. Тому так важливо їх захистити під час цього конфлікту та передати наступним поколінням.

Захист культурних цінностей під час збройного конфлікту ґрунтується на принципі, що шкода, завдана культурним цінностям будь-якого народу, означає, за змістом Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час збройних конфліктів (далі – Гаазька конвенція)¹, “шкоду культурній спадщині всього людства”.

Культурні цінності захищаються під час війни двома способами. Оскільки вони, як правило, мають цивільний характер, до них застосовуються загальні положення гуманітарного права, що захищають цивільну власність. Спеціальний захист, що визнає культурну спадщину кожного народу, закріплений у Гаазькій конвенції, яка була доповнена Додатковими протоколами² і стала частиною звичаєвого міжнародного права.

Сумна реальність полягає в тому, що протягом століть багато творів мистецтва було втрачено, а культурні об'єкти пошкоджено або зруйновано під час війни. Хоча форми звичаєвого захисту існували з найдавніших часів

¹ Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. 1954, 14 May <<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000082464>> (accessed: 20.01.2024).

² Protocol to the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. 1954, 14 May <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/protocol-convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict?hub=66535#item-4>> (accessed: 20.01.2024); Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. 1999, 26 March <<https://www.unesco.org/en/legal-affairs/second-protocol-hague-convention-1954-protection-cultural-property-event-armed-conflict?hub=66535>> (accessed: 20.01.2024).

цивілізації, руйнівна Друга світова війна спонукала міжнародне співтовариство діяти і забезпечити спеціальний правовий захист³.

Відповідно до Гаазької конвенції кожна держава повинна вживати заходів для захисту своїх культурних цінностей від збройних нападів. Це можна зробити, наприклад, через переміщення таких цінностей подалі від потенційних або фактичних військових дій, або, у випадку історичних об'єктів, через уникнення розміщення військових об'єктів поблизу них.

Сторонам збройного конфлікту не дозволяється спрямовувати воєнні дії проти культурних цінностей і вони повинні уникати випадкового пошкодження таких цінностей. Використання культурних цінностей у військових цілях заборонено.

Гаазька конвенція, однак, визнає ситуації, коли напад на культурні цінності може бути законним, а саме, якщо такі цінності були перетворені на військовий об'єкт і напад був зумовлений "нагальною військовою необхідністю".

Окупаційні держави повинні захищати культурні цінності, що перебувають під їхнім контролем, від крадіжок, мародерства або незаконного привласнення. Якщо культурні цінності вивозять з окупованої території з метою їхнього захисту, вони мають бути повернуті після закінчення воєнних дій.

У відповідь на події Другої світової війни міжнародне право також забороняє знищення культурних цінностей як засіб залякування людей, що перебувають під окупацією, або як репресалії.

Сторони Гаазької конвенції несуть відповідальність за виконання її положень і закріплення захисту культурних цінностей у своєму національному законодавстві. Вони також зобов'язані забезпечувати дотримання її положень у разі їх порушення. На міжнародному рівні Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) несе особливу відповідальність за моніторинг дотримання та сприяння захисту і збереженню культурних цінностей.

За понад 50 років свого існування Гаазька конвенція створила чітку правову базу. Вона була посилена Додатковими протоколами до Женевських конвенцій⁴, Римським статутом Міжнародного кримінального суду⁵ і Додатковим протоколом до самої Конвенції⁶.

Ще однією інституцією, яка опікується захистом культурних цінностей під час збройного конфлікту, є Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ). У 2016 р. він проводив опитування серед 17 000 людей із 16 країн про ефективність правил ведення війни. У середньому 72 % лю-

³ 'Protection of cultural property in the event of armed conflict' (*International Committee of the Red Cross*, 29.10.2010) <<https://www.icrc.org/en/document/protection-cultural-property-armed-conflict>> (accessed: 20.01.2024).

⁴ Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977 <<https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/470-AP-I-EN.pdf>> (accessed: 20.01.2024); Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 June 1977 <<https://ihl-databases.icrc.org/assets/treaties/475-AP-II-EN.pdf>> (accessed: 20.01.2024).

⁵ Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_588#Text> (дата звернення: 20.01.2024).

⁶ Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. 1999, 26 March (n 2).

дей вважали, що неправильно атакувати релігійні й історичні пам'ятки, щоб послабити ворога. У країнах, охоплених збройними конфліктами, цей показник був ще вищим – 84 % вважали, що це неправильно. Це опитування свідчить про те, що люди переконані, що культурні цінності мають бути захищеними і шанованими, і демонструє розрив між громадською думкою та політикою і діями деяких держав і збройних угруповань⁷.

МКЧХ закликає все більше держав приєднуватися до договорів про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Ці договори є дуже специфічними, але для того, щоб їх можна було реалізувати, багато положень необхідно інтегрувати у внутрішнє законодавство держав. Протягом багатьох років МКЧХ допомагає державам ратифікувати й «інкорпоровати» відповідні договори, публікуючи різні керівні документи, зокрема, типовий закон, ратифікаційні матеріали й інформаційні бюлетені.

У 2016 р. МКЧХ підписав Меморандум про взаєморозуміння з ЮНЕСКО з метою подальшого зміцнення співпраці з цього питання. Це перша така угода, підписана між двома організаціями. Угода зобов'язує МКЧХ і ЮНЕСКО працювати над заохоченням подальшої ратифікації відповідних міжнародних документів, надавати технічні консультації, співпрацювати у сфері підвищення обізнаності та розбудови потенціалу, а також – у разі необхідності та відповідно до усталених методів роботи кожної з організацій – координувати свої дії щодо захисту культурних цінностей, які можуть опинитися під загрозою під час збройних конфліктів⁸.

Право війни, або міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), визначає культурні цінності як будь-яке рухоме чи нерухоме майно, що має велике значення для культурної спадщини кожного народу. Це може означати, наприклад, пам'ятки архітектури або історії, археологічні розкопки, твори мистецтва або книги.

Критерієм є те, що це майно повинно мати певну цінність. Не кожна церква чи кожен пам'ятник будуть захищені як культурні цінності, хоча вони будуть захищені відповідно до МГП як цивільні об'єкти. Це правда, що в багатьох випадках оцінка вартості, щоб визначити, чи можна вважати щось культурною цінністю, є складним, а іноді навіть суперечливим процесом.

Згідно з положенням ст. 1 Гаазької конвенції культурними цінностями є:

(А) цінності, рухомі чи нерухомі, які мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, такі як пам'ятники архітектури, мистецтва або історії, релігійні або світські, археологічні розташування, архітектурні ансамблі, визначені як такі, що представляють історичний або художній інтерес, твори мистецтва, рукописи, книги, інші предмети художнього, історичного чи археологічного значення, а також наукові колекції або важливі колекції книг, архівних матеріалів або репродукцій цінностей, зазначених вище;

(В) будівлі, головним і дійсним призначенням яких є збереження або експонування рухомих культурних цінностей, зазначених у пункті (а), такі як музеї, великі бібліотеки, сховища архівів, а також укриття, призначені для збереження в разі збройного конфлікту рухомих культурних цінностей, зазначених у пункті (а);

⁷ 'Protection of cultural property – Questions & answers' (International Committee of the Red Cross, 30.10.2017) <<https://www.icrc.org/en/document/protection-cultural-property-questions-and-answers>> (accessed: 25.01.2024).

⁸ Ibid.

(С) центри, в яких є значна кількість культурних цінностей, зазначених у пунктах (а) і (б), так звані “центри зосередження культурних цінностей”⁹.

Стаття 8 Гаазької конвенції передбачає підвищений рівень захисту для обмеженої кількості укриттів, у яких зберігаються рухомі культурні цінності. Такі сховища повинні бути зареєстровані в Міжнародному реєстрі культурних цінностей, що перебувають під спеціальним захистом ЮНЕСКО. Згідно зі ст. 9 воюючі сторони зобов'язані утримуватися від будь-яких актів ворожості щодо таких цінностей або їх використання з метою, яка може призвести до їх знищення або пошкодження під час збройного конфлікту.

У зв'язку з обмеженнями “спеціальної” системи захисту культурних цінностей 1954 р. Другий протокол 1999 р. встановив новий режим. Культурні цінності, що мають найбільше значення для людства, можуть бути взяті під посиленій захист за умови, що вони належним чином захищені національним законодавством і не використовуються у військових цілях або для прикриття військових об'єктів. Посиленій захист надається з моменту внесення до Списку культурних цінностей, що перебувають під посиленим захистом¹⁰.

Як і багато інших питань, що розглядаються у рамках МГП, в умовах окупації існує додатковий захист. Ключовим положенням міжнародного звичаєвого права є: окупаційна держава повинна запобігати незаконному вивезенню культурних цінностей з окупованої території і повинна повернути незаконно вивезені цінності компетентним органам окупованої території (Правило 41, Дослідження МКЧХ зі звичаєвого міжнародного права)¹¹.

Згідно з Додатковими протоколами до Женевських конвенцій та міжнародним звичаєвим правом культурним цінностям надається такий самий захист, як і всьому цивільному майну. Крім того, у ст. 53 Першого додаткового протоколу зазначено:

Без шкоди для положень Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 травня 1954 року та інших відповідних міжнародних документів забороняється:

- (а) вчиняти будь-які ворожі акти, спрямовані проти історичних пам'яток, творів мистецтва чи культових споруд, які становлять культурну або духовну спадщину народів
- (б) використовувати такі об'єкти для підтримки воєнних зусиль
- (с) робити такі об'єкти об'єктом репресалій¹².

Прямі напади на цивільну власність є серйозними порушеннями Женевських конвенцій та воєнними злочинами відповідно до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р.

Крім того, ст. 16 Другого додаткового протоколу визначає п'ять діянь, які є серйозними порушеннями, що вимагають кримінального покарання,

⁹ Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (n 1).

¹⁰ Cultural heritage and IHL <<https://www.diakonia.se/ihl/resources/international-humanitarian-law/ihl-protection-cultural-heritage>> (accessed: 29.01.2024).

¹¹ Ibid.

¹² Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) 1977 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

якщо вони вчинені навмисно і всупереч Гаазькій конвенції або Другому протоколу до неї:

<...> перетворення культурних цінностей, що перебувають під посиленням захистом, на об'єкт нападу;
використання культурних цінностей, що перебувають під посиленням захистом, або безпосередньо прилегли до них місця для підтримки воєнних дій;
широкомасштабне руйнування або привласнення культурних цінностей, що перебувають під захистом Конвенції та цього Протоколу;
перетворення культурних цінностей, що перебувають під захистом відповідно до Конвенції та цього Протоколу, на об'єкт нападу;
крадіжка, грабіж чи незаконного привласнення або акти вандалізму, спрямовані проти культурних цінностей, що перебувають під захистом Конвенції¹³.

Відповідальність за порушення норм щодо захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту може включати як індивідуальну кримінальну відповідальність, так і міжнародно-правову відповідальність держав. Відповідальність індивідів за скоєння найтяжчих злочинів передбачена Римським статутом Міжнародного кримінального суду або також може міститися у положеннях спеціально створених трибуналів *ad hoc*. Наприклад, як у справі *Prosecutor v. Pavle Strugar* Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії: П. Стругар, югославський військовий начальник, у 2007 р. був засуджений до 7,5 років позбавлення волі за кількома пунктами, зокрема і за порушення звичаїв війни та напади на об'єкт спадщини ЮНЕСКО – Старе місто Дубровник¹⁴.

Формами міжнародно-правової відповідальності держав у такому випадку може бути репарація, реституція або сатисфакція. Для повернення Україні незаконно вивезених культурних цінностей Російською Федерацією буде застосована реституція. Якщо це майно неможливо повернути (воно було знищене), то відбудеться субституція – заміна на культурну цінність такого ж значення. За допомогою репарацій Україна отримає відшкодування завданих збитків за знищені та пошкоджені культурні цінності й об'єкти. Досвід притягнення до міжнародно-правової відповідальності держав був напрацьований ще після Другої світової війни, коли Союзні держави уклали двосторонні договори з Італією, Німеччиною щодо повернення культурних цінностей.

Питання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту було поставлене на порядок денний ще з початку окупації Криму та взяття під контроль окремих районів Донецької та Луганської областей. Можливості України тут обмежені, і зусилля нашої держави мають спрямовуватися на вжиття заходів щодо майбутнього повернення культурних цінностей, які, до речі, всупереч нормам міжнародного права вивозяться агресором із тимчасово неконтрольованих територій (тут варто згадати вивезене з Меліто-

¹³ Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text> (дата звернення: 26.01.2024).

¹⁴ Мартинюк Д, Кацев А, 'Захист культурної спадщини під час війни – аналіз положень МГП' (Юридична практика, 30.06.2022) <<https://pravo.ua/zakhyst-kulturnoi-spadshchyny-pid-chas-viiny-analiz-polozhen-mhp>> (дата звернення: 20.01.2024).

польського краєзнавчого музею скіфське золото, полотна Куїнджі та Айвазовського з Маріупольського художнього музею)¹⁵.

Під час брифінгу Міністерства культури України 13 червня 2016 р. було повідомлено, що вже на той час за статистичними даними, близько 70 музеїв опинилися на тимчасово невідконтрольних територіях Криму і Донбасу – орієнтовно по 35. Однак представник Міністерства зауважив, що за їхніми даними таких музеїв близько 100, враховуючи Крим, Севастополь, Луганську та Донецьку області за лініями вогню. Відповідно, понад 1 млн музейних експонатів опинилися за межами доступу української влади¹⁶.

Із початку збройної агресії станом на червень 2022 р., за даними ЮНЕСКО¹⁷, щонайменше 152 культурні цінності, серед яких 70 релігійних будівель, 30 історичних будівель, 18 культурних центрів, 15 пам'ятників, 12 музеїв та 7 бібліотек були частково чи повністю знищені. Окрім цього, засоби масової інформації отримують дані про те, що Росія всупереч нормам міжнародного права вивозить музейні експонати з окупованих нею територій на півдні України. Також варто пам'ятати про окупований Росією Крим, із території якого, за даними ЮНЕСКО, Росія здійснює вивезення артефактів, проводить чисельні несанкціоновані археологічні розкопки, а знайдене вивозить до Росії або продає на чорному ринку, неналежно доглядає за об'єктами культурної спадщини (наприклад, Херсонесом Таврійським)¹⁸.

Другим протоколом 1999 р. до Гаазької конвенції встановлено спеціальний механізм захисту культурних цінностей, головною метою якого є забезпечення повного й ефективного захисту культурних цінностей під час міжнародних або неміжнародних збройних конфліктів. 7 вересня 2023 р. відбулося позачергове засідання Комітету Другого протоколу ЮНЕСКО до Гаазької конвенції. На засіданні 20 об'єктів України було додано до Міжнародного списку культурних цінностей, які перебувають під посиленням захистом. Культурні цінності, які мають найбільше значення для людства, можуть бути взяті під посилений захист, якщо вони відповідним чином захищені національним законодавством і не використовуються у військових цілях або для прикриття військових об'єктів. До такого списку можуть бути внесені культурні об'єкти, які вже є всесвітньою спадщиною ЮНЕСКО (наприклад, Чернівецький університет)¹⁹.

Міністерство культури та інформаційної політики України продовжує фіксувати пошкодження пам'яток культурної спадщини в Україні, спричинене російською агресією. За період із 24 лютого 2022 р. по 25 грудня 2023 р. зруйновано або пошкоджено 872 об'єкти культурної спадщини, із них

¹⁵ Кошиков Д, 'Правові аспекти захисту культурних цінностей в умовах збройної агресії російської федерації' (2022) 6 *Juris Europensis Scientia* 48–52.

¹⁶ Зі щитом чи на щиті?: захист культурних цінностей в умовах збройного конфлікту на сході України (Бущенко А заг ред, Українська Гельсінська спілка з прав людини, КИТ 2016) 72 <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Ukraine_kultura_13_09_Layout-1-1.pdf> (дата звернення: 20.01.2024).

¹⁷ Ukraine: over 150 cultural sites partially or totally destroyed (UNESCO, 20.04.2023) <<https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-over-150-cultural-sites-partially-or-totally-destroyed>> (accessed: 30.01.2024).

¹⁸ Мартинюк, Кацев (н 14).

¹⁹ Кузьменко Ю, "Безпрецедентна кількість": 20 об'єктам в Україні надали тимчасовий посилений захист від ЮНЕСКО (Супільне, 07.09.2023) <<https://suspilne.media/culture/567897-bezprecedentna-kilkist-20-obektam-v-ukraini-nadali-timcasovij-posilenij-zahist-vid-unesko>> (дата звернення: 19.01.2024).

пам'яток національного значення – 120, місцевого значення – 682, щойно виявлених – 70.

Зокрема, пам'ятки архітектури становлять 279 об'єктів, архітектури та містобудування – 255, історії – 203, архітектури, історії – 33, монументального мистецтва – 19, містобудування, монументального мистецтва – 17, археології – 18, архітектури та містобудування, історії – 38, містобудування – 5, науки і техніки – 2, садово-паркового мистецтва – 1, архітектури та містобудування, монументального мистецтва – 1, архітектури, монументального мистецтва – 1.

Із початку повномасштабного вторгнення, згідно з даними обласних військових адміністрацій, було повністю зруйновано 23 пам'ятки, частково пошкоджено 672 пам'ятки, ступінь пошкодження 177 об'єктів залишається невідомим. Найбільша кількість пошкоджених або зруйнованих пам'яток культурної спадщини у Харківській області – 216, Одеській – 119, Донецькій – 111, Херсонській – 86, Чернігівській – 70 та Київській – 69²⁰.

Висновки. Міжнародне гуманітарне право передбачає загальну та спеціальну систему захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту, покладаючи на держави водночас як активні, так і пасивні зобов'язання. Такі міжнародні норми стосуються руйнувань, пошкодження, вивезення, викрадення, захищають культурні цінності під окупацією та у зонах бойових дій.

Міжнародне право передбачає нормативні (конвенції) та інституційні (ЮНЕСКО, МКЧХ) механізми захисту культурних цінностей, закликаючи також і держави активно впроваджувати відповідні норми у своє національне законодавство (кримінальне право) положення щодо захисту таких об'єктів та притягнення до відповідальності за їх порушення; на державному рівні реєструвати культурні цінності та вживати всіх необхідних заходів, щоб убезпечити їх від потенційних наслідків війни.

Україна повинна задіяти всі можливі інструменти міжнародного права для притягнення до відповідальності державу-агресора й індивідів, дії яких призвели до пошкодження, вивезення, руйнування культурних цінностей нашого народу.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Koshykov D, 'Pravovi aspekty zakhystu kulturnykh tsinnostei v umovakh zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii' (2022) 6 *Juris Europensis Scientia* 48–52.

Newspapers articles

2. Kuzmenko Yu, "Bezpretsedentna killist": 20 ob'iektam v Ukraini nadaly tymchasovyi posylenyi zakhyst vid YuNESKO' (*Suspilne*, 07.09.2023) <<https://suspilne.media/culture/567897-bezprecedentna-killist-20-obektam-v-ukraini-nadali-timchasovij-posilenij-zahist-vid-unesko>> (accessed: 19.01.2024).

²⁰ 'Через російську агресію в Україні постраждали 872 пам'ятки культурної спадщини' (Міністерство культури та інформаційної політики України, 09.01.2024) <<https://mcp.gov.ua/news/chez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-872-pamyatky-kulturnoyi-spadshhnyu>> (дата звернення: 19.01.2024).

- Martyniuk D, Katsev A, 'Zakhyst kulturnoi spadshchyny pid chas viiny – analiz polozhen MHP' (*Iurydychna praktyka*, 30.06.2022) <<https://pravo.ua/zakhyst-kulturnoi-spadshchyny-pid-chas-viiny-analiz-polozhen-mhp>> (accessed: 20.01.2024).

Websites

- Cultural heritage and IHL <<https://www.diakonia.se/ihl/resources/international-humanitarian-law/ihl-protection-cultural-heritage>> (accessed: 29.01.2024).
- Protection of cultural property – Questions & answers <<https://www.icrc.org/en/document/protection-cultural-property-questions-and-answers>> (accessed: 25.01.2024).
- Protection of cultural property in the event of armed conflict <<https://www.icrc.org/en/document/protection-cultural-property-armed-conflict>> (accessed: 20.01.2024).
- Ukraine: over 150 cultural sites partially or totally destroyed <<https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-over-150-cultural-sites-partially-or-totally-destroyed>> (accessed: 29.01.2024).
- Zi shchytom chy na shchytii?: zakhyst kulturnykh tsinnosti v umovakh zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy (Bushchenko A zah red, Ukrainka Helsinska spilka z prav liudyny, KYT 2016) 72 <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/Ukraine_kultura_13_09_Layout-1-1.pdf> (accessed: 20.01.2024).
- Cherez rosiysku ahresiu v Ukraini postrazhdaly 872 pam'iatky kulturnoi spadshchyny (*Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy*, 09.01.2024) <<https://mcip.gov.ua/news/cherez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdaly-872-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny>> (accessed: 19.01.2024).

Nataliia Melnychenko

PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY IN TIME OF WAR:
UKRAINIAN DIMENSION

ABSTRACT. The issue of protection of cultural property during armed conflict has long been considered in the doctrine of international law of Ukraine under the prism of the bitter experience of destruction in Yugoslavia in 1990, Afghanistan and Iraq in 2000, Syria and other countries. However, starting in the spring of 2014, we began to receive our own examples of the consequences of the armed conflict that began with the annexation of Crimea and the taking of control of several areas of Donetsk and Luhansk regions. Much of the scholarly work on the protection of cultural property during armed conflict usually contains a general analysis of international and national legal acts in this area, but there is insufficient attention to the applied aspects and the issue of international responsibility for such offenses.

The purpose of the article is to determine the basic rules of international humanitarian law applicable to the protection of various types of cultural property in the armed conflict between Russia and Ukraine, and also the rules determining the degree of responsibility for the offenses and crimes in this area.

It is established that, first of all, the protection of cultural property during an armed conflict is regulated by international law, and the norms of national legislation specify certain provisions. The key document is the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict of May 14, 1954, which enshrines the protection of cultural property in two classical aspects: positive protection, which imposes on the State the obligation to prepare for the protection of cultural property in peacetime, preparing it for the potential consequences of armed conflict, and negative protection – respect for cultural property – prohibition of the use of cultural property for military purposes and prohibition of attacks on such property.

In the armed conflict between Russia and Ukraine there are two main areas of cultural property protection: taking appropriate measures in the territories where active hostilities are taking place, as well as protecting cultural property located in the occupied territories and returning illegally exported property from these territories.

KEYWORDS: protection of cultural property; armed conflict; general protection; special protection; international humanitarian law.